

Соціально-психологічні детермінанти впливу на розвиток стану психічного здоров'я дитини

Гуртовенко Наталія Вікторівна,

кандидат психологічних наук, ст.викладач кафедри психології
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Комар Анастасія Віталіївна,

здобувач освіти Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

Молодший шкільний вік характеризується сильною залежністю дитини від дорослого. Проходження етапу становлення особистості багато в чому залежить від того, як складаються взаємовідносини дитини з дорослим. Самі дорослі не завжди розуміють, яких чином їх особистісні якості стають надбанням дітей, як своєрідно, відповідно до специфіки дитячого віку вони інтерпретуються та яке значення набувають для дитини [2].

Усвідомлена або неусвідомлена батьківська та педагогічна авторитарність породжує у молодших школярів дефіцит неординарності, почуття власної гідності, невпевненість в собі і багато інших якостей, які ускладнюють становлення особистості [4].

Стиль відносин дорослих до дитини впливає не тільки на становлення тенденції до певного стилю дитячої поведінки, а й на психічне здоров'я дитини. Так як невпевненість дитини в позитивному ставленні дорослого або, навпаки, впевненість в неактивній оцінці, як особистості, провокує пригнічену агресивність. Якщо дитина сприймає відношення дорослого, як негативне, то спроби дорослого спонукати дитину до спілкування викликають стан збентеження та тривоги. Тривалий дефіцит емоційного спілкування навіть між одним з дорослих і дитиною, провокує невпевненість останнього в позитивному ставленні до нього дорослих взагалі, викликає почуття тривоги та відчуття емоційного неблагополуччя [2].

Під впливом спілкування з дорослими, у дитини не тільки формуються критерії оцінки себе та інших, а й «зароджується» здатність співчувати іншим людям, переживати чужі прикрощі та радощі, як власні. У спілкуванні з дорослими та однолітками, дитина вперше усвідомлює, що необхідно враховувати не тільки свою думку, але й думку інших.

Саме з налагодженої системи взаємин дитина-дорослий починається формування орієнтації на інших людей та їх визнання [2].

У старшому дошкільному та молодшому шкільному віці формується самосвідомість особистості дитини. Такі процеси, в першу чергу, обумовлені загальним психічним розвитком, формуванням нової системи психічних функцій. Важливе місце починають займати мислення та пам'ять дитини. Тепер дитина може не тільки орієнтуватися та діяти в конкретних ситуаціях, але і встановлювати зв'язок між загальними поняттями та уявленнями [1]. Таким чином, мислення дитини відокремлюється від наочності, тобто переходить від наочно-дійового до наочно-образного мислення. Такий розвиток пам'яті та мислення дозволяє перейти до нових типів діяльності – ігрової, образотворчої, конструктивної. На думку Д. Б. Ельконіна, «з'являється можливість рухатися від задуму до втілення, від думки до ситуації, а не від ситуації до думки» [4].

З розвитком процесів мислення нерозривно пов'язаний розвиток мови. Тепер дитина здатна не тільки прокоментувати конкретну подію та висловити тимчасове бажання, але і задуматися, поміркувати про природу, інших людей, самого себе і своє місце в світі.

Таким чином, з розвитком пам'яті, мислення, мовлення нерозривно пов'язана поява світогляду і самосвідомості дитини [4].

Такий, далеко не повний список змін і новоутворень, які відбуваються в молодшому шкільному віці. Переоцінити значення дорослого і, головне, спілкування з дорослим, для психічного розвитку та психічного здоров'я дитини досить важко.

Яскравим прикладом є феномен «госпіталізації», при якому взаємодія дитини з дорослим обмежується лише формальним доглядом за дитиною і виключається можливість повноцінного емоційного спілкування [1].

Доведено, що такі діти багато в чому відстають від своїх однолітків як у фізичному, інтелектуальному, так і в емоційному розвитку: пізніше починають сидіти, ходити, говорити, ігри одноманітні і часто обмежуються простою маніпуляцією з предметом. Як правило, пасивні, не допитливі, не володіють навичками спілкування з іншими людьми. Безумовно, описані приклади – нетипові явища, але вони є яскравою ілюстрацією того факту, що спілкування дитини з дорослими є головною детермінантою психічного розвитку та психічного здоров'я дітей [1].

Неврози у дітей не виникають, якщо батьки вчасно вирішують свої особисті проблеми та підтримують теплі взаємини в сім'ї, люблять дітей, добрі до них, чуйні до потреб і запитів, прості та безпосередні у зверненні, дозволяють дітям висловлювати свої почуття, вчасно стабілізують нервову напругу, діють узгоджено в питаннях виховання, беручи до уваги відповідні орієнтації та захоплення дітей [3].

Важливу роль в походженні неврозів психічної травматизації, зумовленої порушенням сімейних взаємовідносин та неправильним вихованням. Діти хворіють неврозами під впливом несприятливих обставин, до яких неможливо адаптуватися, які неможливо перенести безболісно. Виникнення в цих умовах неврозу як психогенного захворювання особистості, що формується на психологічному рівні, морально-етичну несумісність з подібним ставленням батьків, несумісність, яку дитина не може подолати через особливості своєї психіки і тиску обставин, що перевищують рівень психофізіологічних можливостей.

Таким чином, формується внутрішній та невротонізуючий дитину конфлікт, має декілька пов'язаних рівнів:

- соціально-психологічний, мотивований невдачами спілкування та труднощами в досягненні соціально значущої позиції;

- психологічний, обумовлений несумісністю у взаємовідносинах із батьками, загрозою втрати «я»;
- психофізіологічний, як наслідок неможливості відповідати завищеним вимогам та очікуванням дорослих.

Становище ускладнюється тим, що діти з невротизмом не можуть через свій обмежений, психогенно деформований життєвий досвід, умови виховання та стосунки у родині, емоційно відреагувати на наростаюче нервово-психічне напруження.

Соціально-культурний характер чинників, здатний несприятливо впливати на психічне здоров'я, обумовлений темпом сучасного життя, дефіцитом часу, недостатніми умовами для зняття емоційної напруги. Наслідком таких проявів є надмірна завантаженість батьків, невротизація, поява безлічі особистісних проблем в поєднанні з недостатньою поінформованістю про шляхи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів, можливості психологічної та психотерапевтичної допомоги. Подібна особистісна дисгармонія батьків знаходить своє відображення в розвитку дітей та робить негативний вплив на їх психіку.

До соціально-психологічних факторів, що впливають на показники психічного здоров'я дітей, психологи відносять, перш за все, такі, як дисгармонія сімейних відносин, дисгармонія сімейного виховання чи порушення у сфері дитячо-батьківських взаємовідносин.

Молодший шкільний вік характеризується тісною емоційною прихильністю дитини до батьків (особливо до матері), причому не у вигляді залежності, а у вигляді потреби в любові, повазі, визнання.

Таким чином, часті конфлікти, гучні сварки між батьками викликають у дітей відчуття занепокоєння, невпевненості в собі, емоційної напруги і можуть стати джерелом їх психічного нездоров'я [2].

Список використаних джерел

1. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Москва, 1998. 399 с.

2. Лисина М.И. Общение и его влияние на развитие психики дошкольника. Москва, 1974. 275 с.
3. Психологическая диагностика. /под ред. Гуревича К.М., Борисовой Е.М./. Москва, 1997. 388 с.
4. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды /под ред. Давыдова В.В. и Зинченко В.П./. Москва, 1989. 564 с.